

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Kauppatieteiden osasto
Kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon tutkielma
Laskentatoimi

**RAHOITUSVÄLINEIDEN ARVOSTUS –
KIRJANPIDON JA VEROTUKSEN EROT**

**MEASUREMENT OF FINANCIAL INSTRUMENTS -
DIFFERENCE BETWEEN ACCOUNTING AND TAXATION**

3.12.2006

Tekijä: Jarmo Hono
Opponentti: Olli Ekholm
Ohjaaja: Ulla Kotonen

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Jarmo Hono

Tutkielman nimi: Rahoitusvälineiden arvostus - Kirjanpidon ja verotuksen erot

Osasto: Kauppatieteiden osasto

Vuosi: 2006

Kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon tutkielma, Lappeenrannan teknillinen yliopisto. 34 sivua.

Tarkastaja: professori Ulla Kotonen

Hakusanat: rahoitusvälineet, arvostaminen, kirjanpito, verotus, kansainväliset tilinpäätösstandardit, IFRS, IAS

Keywords: financial instruments, measurement, accounting, taxation, international accounting standards, IFRS, IAS

Tämän tutkimuksen aiheena on tarkastella rahoitusvälineiden arvostamista suomalaisessa kirjanpidossa, verotuksessa ja IFRS (International Accounting Reporting Standards) -standardeissa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää suomalaisen kirjanpidon ja verotuksen eroavaisuudet IFRS-standardeihin rahoitusvälineiden jaottelussa ja arvostamisessa. Tavoitteena on selvittää rahoitusvälineiden arvostamiseroista johtuvien realisoitumattomien arvonmuutosten kirjaaminen kansallisessa kirjanpidossa ja verotuksessa ja IFRS-standardeissa sekä realisoitumattomien arvonmuutosten vaikutus verotukseen.

Tutkimus on teoreettinen tutkimus, joka on komparatiivista analyysiä kirjanpidon, verotuksen ja IFRS-standardien välillä rahoitusvälineiden luokittelussa ja arvostamisessa. Tutkimus on luonteeltaan deskriptiivinen ja ymmärtämään pyrkivä. Tutkimuksessa käsitellään kirjanpitolakia (1336/1997), Kauppa- ja teollisuusministeriön asetusta rahoitusvälineiden arvostamisesta sekä merkitsemisestä tilinpäätökseen ja konsernitilinpäätökseen (1315/2004), elinkeinoverolakia (360/1968) sekä IAS 32 - ja 39 -standardeja.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2	Tutkimuksen tavoite ja rajaukset.....	4
1.3	Tutkimusmenetelmät ja -aineisto	5
1.4	Tutkimuksen rakenne.....	6
2	KIRJANPITO JA VEROTUS	7
2.1	Kirjanpidon ja verotuksen teoriaa ja normistoa	7
2.2	Kirjanpidon ja verotuksen suhde.....	9
2.3	Kirjanpidon ja verotuksen eroavaisuuksia.....	10
2.4	Kirjanpidon ja verotuksen muutokset	12
2.5	IFRS:n suhde suomalaiseen kirjanpitoon ja verotukseen	14
2.6	Yhteenveto.....	15
3	RAHOITUSVÄLINEIDEN REALISOITUMATTOMAT ARVONNOUSUT	17
3.1	Rahoitusvälineiden jaottelu.....	17
3.1.1	<i>Kansallisessa kirjanpidossa</i>	17
3.1.2	<i>Kansainvälisissä standardeissa</i>	18
3.1.3	<i>Elinkeinoverotuksessa</i>	21
3.2	Rahoitusvälineiden arvostaminen	23
3.2.1	<i>Kirjanpitolaissa</i>	23
3.2.2	<i>KTM -asetuksessa</i>	24
3.2.3	<i>IFRS-standardeissa</i>	25
3.2.4	<i>Elinkeinoverolaissa</i>	26
3.3	Realisoitumattomat arvomuutokset kirjanpidossa ja verotuksessa	27
3.3.1	<i>Suomalaisessa kirjanpidossa</i>	28
3.3.2	<i>IFRS-standardeissa</i>	30
3.3.3	<i>Verotuksessa</i>	31
3.4	Yhteenveto.....	32
4	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	34
	LÄHDELUETTELO	37

1 JOHDANTO

Johdanto luvussa käydään läpi tutkimuksen taustaa, tavoite ja rajaukset, tutkimusmenetelmä ja -aineisto sekä tutkimuksen rakenne.

1.1 Tutkimuksen taustaa

Suomella on ollut neljä kirjanpitolakia. Ne ovat laki kirjanpitovelvollisuudesta (54/1925) sekä laki tilinpäätöksen julkisuudesta (118/1928), kirjanpitolaki (701/1945), kirjanpitolaki (655/1973) ja kirjanpitolaki (1336/1997) (Leppiniemi 2005c, 19). Suomessa kirjanpitolaki on siis muuttunut 20-30 vuoden välein. Ensimmäiset kirjanpitolait lainattiin aluksi Saksasta ja sitten Ruotsista. Ensimmäinen varsinainen suomalainen kirjanpitolaki oli vuoden 1973 laki. Sen perustana oli professori Martti Saarion meno-tulo-teoria. Vuosien 1993 ja 1997 kirjanpitolakeihin vaikutti kansainvälinen kehitys. Nykyisen, vuonna 1997 annetun kirjanpitolain pohjana ovat EU:n 4. (78/660/ETY) ja 7. (83/349/ETY) yhtiöoikeudelliset direktiivit (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006).

Eurooppalaista kirjanpitokehitystä ovat vauhdittaneet Euroopan unionin säädökset. Vuonna 2001 Euroopan unionissa hyväksyttiin niin sanottu fair value -direktiivi (2001/65/EY), joka koski rahoitusinstrumenttien kirjaamista käypään arvoon. Tilinpäätösdirektiivin modernisointidirektiivi (2003/51/EY) hyväksyttiin 2003. Modernisointidirektiivin tarkoituksena on poistaa nykyiset ristiriidat tilinpäätösdirektiivien ja IAS (International Accounting Standard) -standardien väliltä (HE 126/2004). Kirjanpidon muutosten taustalla olevista asetuksista merkittävimpänä pidetään IAS-asetusta (1606/2002/EY) (Jänkälä 2004, 14). Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto antoivat asetuksen (1606/2002/EY) kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta. Valtioneuvosto hyväksyi asetuksen (HE 122/2004) 2004.

Kansainvälisillä tilinpäätösstandardeilla tarkoitetaan IAS ja IFRS (International Financial Reporting Standard) -standardeja sekä niitä koskevia tulkintoja (Jänkälä 2004, 14). Ennen vuotta 2003 annetut standardit ovat nimeltään IAS -standardeja. Standardit antaa IASB (International Accounting Standard Board), joka on kansainvälisistä johtavista tilinpäätösasiantuntijoista koostuva yksityisoikeudellinen toimielin. IASB:n alainen pysyvä tulkintakomitea (International Financial Reporting Interpretation Committee) on antanut aiemmin SIC- (Standing Interpretations Committee) ja nykyisin IFRIC (International Financial Reporting Interpretation Committee) -tulkintoja. IFRS-normistoon kuuluu 33 voimassa olevaa standardia, 11 voimassa olevaa tulkintaohjetta, 5 IFRS-standardia, yksi IFRIC-tulkintaohje ja teoreettinen viitekehys.

Suomessa kansainväliset tilinpäätösstandardit on omaksuttu nopeassa tahdissa. Kirjanpitolain 7a §:n mukaan sellainen yritys, jonka arvopapereilla käydään arvopaperimarkkinalain mukaisesti julkisesti kauppaa on laadittava konsernitilinpäätöksensä IFRS-standardeja noudattaen. Muiden yritysten osalta standardien noudattaminen on vapaaehtoista. Menettelytapaa kutsutaan ”ei pakkoa, ei estettä” -periaatteeksi. Listaamattomilla yhtiöillä on oikeus tehdä sekä yhtiökohtainen tilinpäätös että konsernitilinpäätös IFRS-standardien pohjalta, mikäli niillä on auktorisoitu tilintarkastaja. Standardien nopean käyttöönoton on mahdollistanut se, että Suomessa verotus ei perustu konsernitilinpäätökseen vaan yhtiökohtaiseen tilinpäätökseen. Konsernitilinpäätökset on voitu tehdä ilman verolainsäädännön muutosta (Niskakangas 2006, 344).

Yhtiökohtaisten IFRS-tilinpäätösten esteenä on ollut verolainsäädäntö, joka edelleen nojaa kirjanpitolakiin. IFRS-kirjanpitoajattelu on tasekeskeinen. Tasekeskeiseen ajattelutapaan liittyy varallisuuden arvostaminen käypiin arvoihin. Muita tärkeitä piirteitä ovat taseen ja edellisen varallisuusaseman korostaminen sekä tietovaateiden laajuus ja yksityiskohtaisuus sekä pyrkimys tilinpäätösten laajaan vertailukelpoisuuteen. Verotuksen johtava lähtökohta on sen sijaan suoriteperiaate, jonka tarkoituksena on verotuksellisen tuloksen mahdollisimman

tarkka määrittäminen (Torkkel 2006). Käyvän arvon laaja soveltaminen merkitsee realisointiperiaatteen heikentymistä (Niskakangas 2006, 345). Myös tuloksen syntyminen nähdään eri tavalla IFRS:ssä kuin verotuksessa ja kirjanpitolainsäädännössä. IFRS:ssä tulos nähdään oman pääoman muutoksena, joka koostuu toiminnan tuloksen lisäksi omaisuuserien arvossa tapahtuneita muutoksia. Kirjanpidossa ja verotuksessa tulos syntyy menojen ja tuottojen erotuksena. Vaikka lähestymistavoista johtuu verotuksen ja IFRS:n ristiriitaisuuksia, ne eivät ole toisensa poissulkevia. On esitetty, että IFRS:n ja verotuksen väliselle erolle ei tehdä mitään, jolloin IFRS jäisi vain konsernitasolle tai IFRS:n ja verotuksen väliseen eroon puututaan, jolloin verotus tulisi perustumaan IFRS-tilinpäätökseen tai IFRS-kirjanpito ja verotus eriytyvät toisistaan (Torkkel 2006).

Rahoitusvälineet ja lähinnä niiden arvostaminen kirjanpidossa on ollut keskeisessä asemassa kirjanpitolakiuudistuksissa. Uudistuksien myötä rahoitusvälineiden käsittely on muuttunut suomalaisessa kirjanpidossa. Yritystoiminnan kansainvälistymisen myötä yritysten ja sijoittajien tiedon tarve yritysten taloudellisesta tilanteesta ovat kasvaneet. Tilinpäätöskäytäntöjen yhdenmukaistamiselle on ollut selvä tarve. Euroopan unionin toimenpiteet ovat parantaneet tilinpäätösten vertailukelpoisuutta Euroopan sisällä. Samalla Eurooppalainen tilinpäätöskäytäntö on lähentynyt Yhdysvaltalaisesta US GAAP(United States Generally Accepted Accounting principles) -normistoa. Vertailukelpoisuutta arvioitaessa rahoitusvälineet ovat keskeisessä asemassa. Tilinpäätösinformaation vertailukelpoisuus korostuu erityisesti toimittaessa arvopaperimarkkinoilla (Räty & Virkkunen 2002, 19). Räty ja Virkkunen (2002, 19) toteavatkin, että sijoittajat vaativat samoihin lähtökohtiin ja periaatteisiin perustuvan informaation tuottamista sijoituspäätöksiensä pohjaksi.

Vaikka suomalainen kirjanpito ja verotus perustuvat samaan taustateoriaan ja verotus nojautuu kirjanpitoon, ovat niiden lähtökohdat kuitenkin erilaiset. Verotuksen tarkoituksena on määrittää verotettava tulo ja kirjanpidon tavoitteena on kirjanpidollisen toiminnan tuloksen ja taloudellisen aseman selvittäminen.

Samoin kuten kansainvälisten tilinpäätösstandardien ja verotuksen välillä on ristiriitaa, niin sitä on myös suomalaisen kirjanpidon ja verotuksen välillä. Näitä eroavaisuuksia analysoidaan myöhemmin toisessa luvussa.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja rajaukset

Tutkimuksen aihealueena on kirjanpidon ja elinkeinoverotuksen arvostamistavat rahoitusvälineiden osalta. Tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan IFRS-standardeja, suomalaista kirjanpitoa ja elinkeinoverotusta. Tutkielman päätutkimusongelman ja alaongelmien selventämiseksi voidaan esittää tarkentavia kysymyksiä.

Tutkielman päätutkimusongelma on:

- Miten rahoitusvälineiden arvostus eroaa suomalaisessa kirjanpidossa, IFRS-standardeissa ja elinkeinoverotuksessa?

Päätutkimusongelmaan liittyviä alaongelmia ovat:

- Miten rahoitusvälineet jaotellaan IFRS-standardeissa, kirjanpidossa ja elinkeinoverotuksessa?
- Miten rahoitusvälineitä arvostetaan IFRS-standardeissa, kirjanpidossa ja elinkeinoverotuksessa?
- Miten realisoitumattomat arvomuutokset syntyvät?
- Miten realisoitumattomat arvomuutokset kirjataan IFRS-standardeissa ja kirjanpidossa?
- Miten realisoitumattomia arvomuutoksia kohdellaan verotuksessa?

Näistä kysymyksistä voidaan johtaa tutkimuksen tavoitteet. Tutkimuksen tavoitteena on siten analysoida IFRS-standardien, kirjanpidon ja elinkeinoverotuksen eroja rahoitusvälineiden arvostamisessa. Alatavoitteena on selvittää arvostustapojen erojen vaikutuksia verotukseen. Tutkimuksessa

keskitytään suomalaiseen kirjanpitoon ja verotukseen. Kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja analysoidessa vertailukohtana pidetään suomalaista kirjanpitoa.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto

Tutkimus perustuu aiheesta löytyvään kirjallisuuteen ja tämän aineiston analyttiseen arviointiin. Tutkimus on teoreettinen tutkimus, joka on komparatiivista analyysiä kirjanpidon, IFRS-standardien ja verotuksen välillä rahoitusvälineiden arvostamisesta. Tutkimusmenetelmäksi on valittu vain teoreettinen lähestymistapa. Tutkimus on luonteeltaan deskriptiivinen ja ymmärtämään pyrkivä.

Aineisto koostuu pääasiassa kirjanpitolaista (1336/1997), rahoitusvälineiden arvostamisesta sekä merkitsemisestä tilinpäätökseen ja konsernitiilinpäätökseen annetusta asetuksesta (1315/2004), IAS 39 Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen -standardista, IAS 32 Rahoitusinstrumentit: tilinpäätöksessä esitettävät tiedot ja esittämistapa -standardista sekä elinkeinoverolaista (717/2004). Lakien ja standardien lisäksi aineisto koostuu pääsääntöisesti lausunnoista, mietinnöistä, kirjallisuudesta ja artikkeleista. Yksittäinen tärkeä mietintö tutkimuksen kannalta on Valtionvarainministeriön yritysverotuksen kehittämistyöryhmän vuonna 2006 antama mietintö ”Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus”. Työryhmän tehtävänä oli arvioida, mitä muutostarpeita kansainvälisistä IFRS-tilinpäätösstandardeista sekä osakeyhtiölainsäädännön uudistamisesta aiheutuu yritysverotukseen (Katainen & Åstrand 2006, 3). Keskeisenä kirjallisuutena ovat Rädyn ja Virkkusen (2002) kirjoittama teos ”Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö - IFRS-raportointi, Jarmo Leppiniemen kirjoittamat kirjat ” Tilinpäätös- ja verosuunnittelu” ja ”IFRS - johdon käsikirja. Painoarvoltaan tärkeimpänä ovat ajankohtaiset artikkelit kirjanpitoa ja verotusta käsittelevistä lehdistä. Tärkeitä lehtiä ovat Tilisanomat, Tilintarkastus-Revisio ja Verotus. Tutkimuksessa pyritään käyttämään lähdeaineistona viimeaikaisia kirjoituksia. Kirjanpitosäännösten ja verotuksen uudistukset ovat tapahtuneet

pääsääntöisesti vuosina 2004 ja 2005. Uudistuksien vaikutuksia on pystytty tarkastelemaan vasta näiden vuosien jälkeen käytännössä. Tämän takia tavoitteena on käyttää vain vuodelta 2004 ja siitä uudempaa aineistoa.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu neljästä pääluvusta. Ensimmäisessä, johdantoluvussa on käyty läpi tutkimuksen taustaa, tutkimuksen pääongelma, alaongelmat sekä tavoitteet, tutkimus menetelmä, aineisto sekä rajaukset. Toisessa luvussa käsitellään kirjanpitoa ja verotusta. Aluksi tarkastellaan kirjanpidon ja verotuksen teoriaa ja normistoa. Tämän jälkeen käydään läpi kirjanpidon ja verotuksen suhdetta ja eroavaisuuksia. Lisäksi vertaillaan kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja ja suomalaista kirjanpitoa ja verotusta. Lopuksi analysoidaan kirjanpidon ja verotuksen muutoksia sekä IFRS:n suhdetta suomalaiseen kirjanpitoon ja verotukseen. Kolmannessa luvussa paneudutaan kirjanpidossa ja verotuksessa oleviin eroihin rahoitusomaisuuden arvostamisessa ja jaottelussa. Tutkitaan miten realisoitumattomia arvonmuutoksia käsitellään verotuksessa ja kirjanpidossa. Neljännessä ja viimeisessä kappaleessa tehdään johtopäätökset. Johtopäätöksissä käsitellään rahoitusvälineiden jaottelu ja arvostelu suomalaisessa kirjanpidossa, IFRS-standardeissa ja verotuksessa. Arvostamisesta johtuvat arvonmuutokset ja niiden käsittely kirjanpidossa ja verotuksessa.

2 KIRJANPITO JA VEROTUS

Toisessa luvussa käsitellään Suomen kirjanpitolain, kansainvälisten tilinpäätösstandardien ja verotuksen suhteita. Aluksi tarkastellaan suomalaisen kirjanpidon ja verotuksen kytköksiä ja yhteyksiä, teoriaa, normistoja ja tavoitteita. Kirjanpidon ja verotuksen erojen analysoinnin yhteydessä tarkastellaan viimeisempiä muutoksia kirjanpito- ja verolainsäädäntöön. Lopuksi tarkastellaan IFRS-standardien suhdetta suomalaiseen kirjanpitoon ja verotukseen.

2.1 Kirjanpidon ja verotuksen teoriaa ja normistoa

Suomalaisen kirjanpidon ja elinkeinoverotuksen taustalla olevan meno-tulo-teoria mukaan tulos syntyy menojen ja tulojen välisenä erotuksena eikä varallisuuden arvossa tapahtuneita muutoksia oteta lähtökohtaisesti huomioon (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 18). Menot aiheutuvat tuotannontekijöiden hankkimisesta ja tulot saadaan tuotteiden ja palvelujen myynnistä. Menot jaetaan tulosta rasittavaksi kuluksi ja aktiivoiksi. Aktiivoista odotetaan tuloja myöhempinä laskentakausina. Menot ja tulot jaksotetaan eri tilikausille niin, että tulot kohdistetaan siihen tilikauteen jonka aikana ne realisoituvat, ja menot niihin tilikausiin, joihin kohdistettuja tuloja ne ovat kerryttäneet (Niskakangas 2006, 344). Meno-tulo-teoriassa realisointiperiaate on erittäin keskeisessä asemassa. Realisointiperiaatteen mukaan tuloja verotetaan vasta, kun ne ovat realisoituneet ja menot ovat puolestaan vähennyskelpoisia, kun ne ovat realisoituneet. IFRS-standardien taustalla ei ole olemassa yksittäistä teoriaa vaan taustalla olevat yleiset periaatteet korostavat tilinpäätösinformaation tuottamisessa tasetta, mistä johtuen painotetaan omaisuuserien käypään arvoon arvostamista (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 30).

Kirjanpidossa toteutettavan tuloslaskennan ja varallisuusarvosuoran esittämisen perusnormisto on kirjanpitolaki (1336/1997) ja kirjanpitoasetus (1339/1997) sekä kauppa- ja teollisuusministeriön asetus rahoitusvälineiden arvostamisesta sekä merkitsemisestä tilinpäätökseen ja konsernitilinpäätökseen (1315/2004). Kauppa-

ja teollisuusministeriön antamilla päätöksillä on myös vaikutusta kirjanpidon säätelyyn. Kauppa- ja teollisuusministeriön yhteydessä toimivan kirjanpitolautakunnan (KILA) tehtävänä on antaa ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain soveltamisesta. KILA voi myös erityisestä syystä myöntää määräajaksi poikkeuksia tietyistä kirjanpitolain pakottavista säännöksistä (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006). Tilinpäätöstä koskevia säännöksiä sisältyy yhteisöainsäädäntöön: osakeyhtiölakiin (21.7.2006/624), osuuskuntalakiin (1488/2001), asunto-osakeyhtiölakiin (809/1930), avoimista yhtiöistä ja kommandiittiyhtiöistä annettuun lakiin (495/1989). Kirjanpitolaki ja -asetus ovat yleislainsäädäntöä, joka väistyy, jos erityislaeissa säädetään niistä poikkeavasti. (Leppiniemi 2005a, 19-20). Jatkossa keskitytään kirjanpidon osalta kirjanpitolakiin ja asetukseen rahoitusvälineiden arvostamisesta sekä merkitsemisestä tilinpäätökseen ja konsernitilinpäätökseen.

IFRS on laaja tilinpäätösinformaatiota sääntelevä normisto, joka koostuu kolmesta osasta: tilinpäätöksen laatimista ja esittämistä koskevista yleisistä perusteista (Framework), kansainvälisistä tilinpäätösstandardeista (IFRS-standardit) sekä tulkintaohjeista (IFRIC) (Räty & Virkkunen 2004, 27). Yleisissä perusteissa määritellään muun muassa tilinpäätösinformaation tavoitteet, laadulliset ominaisuudet, tilinpäätöksen perustekijät, kirjausperiaatteet, arvostusperiaatteet sekä pääoman ja sen säilyttämisen käsitteet (Räty & Virkkunen 2004, 27). Yleisten perusteiden mukaan tilinpäätöksen perustekijöitä ovat taloudellisen aseman määrittäminen ja tuloksen kuvaaminen. IFRS:n perusoletuksena on suoriteperusta ja toiminnan jatkuvuus aivan kuten suomalaisessakin kirjanpidossa (Alho 2005). IASB:n (International Accounting Standard Board) antamat IFRS-standardit ovat tilinpäätösperiaatteita ja julkistettavan tilinpäätöksen sisältöä koskevia määräyksiä. Standardien tarkoituksena on luoda hyviä ja yleisesti noudatettavia menettelytapoja tilinpäätösten saattamiseksi kansainvälisesti vertailukelpoisiksi (Leppiniemi 2004b, 19). Tavoitteena on yritysten kansainvälinen vertailukelpoisuus ja läpinäkyvyys (Jänkälä 2004, 14).

Yrityksen verotettava tulo määritetään verolaeissa olevien säännösten perusteella (Ojala 2005). Verotuksen laskennan perusnormit sisältyvät tuloverolakiin (1535/1992), varallisuusverolakiin (1537/1992), elinkeinotulon verottamisesta annettuun lakiin (360/1968) sekä maatilatalouden tuloverolakiin (543/1967) (Leppiniemi 2005a, 24). Eri tulolähteiden nettotulo määritellään verotuksessa erikseen. Verovelvollisella voi olla kolme eri tulolähdettä elinkeinotoiminnan, maatalouden ja muun toiminnan tulolähde. Tulolähdejako vaikuttaa siihen, minkä verolain mukaan verotettava tulo määritetään. Eri tulolähteiden osalta verolait sisältävät säännökset tulojen veronalaisuudesta, menojen vähennyskelpoisuudesta sekä tulojen ja menojen jaksottamisesta (Ojala 2005, 66). Elinkeinotoiminnan eli liike- ja ammattitoiminnan verotettava tulo määritetään elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (EVL 360/1968) mukaan. Verotus tehdään yhtiökohtaisen tilinpäätöksen, ei konsernitilinpäätöksen perusteella. Konserni ei ole Suomessa verosubjekti (Riistamaa 2004b, 269). Verotuksen osalta jatkossa keskitytään elinkeinoverolakiin.

2.2 Kirjanpidon ja verotuksen suhde

Yrityksen verotettavan tulon laskennan lähtökohtana on kirjanpidollinen tulos (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 24). Sitä oikaistaan lisäys- ja vähennyserillä, joilla otetaan huomioon vuosituloksen ja verotettavan tulon väliset eroavuudet. (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 24). Tämä oikaisu tehdään siltä osin kuin kirjanpidollisen tuloksen ja verotettavan tulon määrittämistä koskevat säännökset eroavat toisistaan (kaava 1). Kirjanpidon ja verotuksen yhteys ilmenee myös siitä, että molemmissa tulo määritellään samalta laskentakaudelta. Tilikausi tai kalenterivuoden aikana päättyneet tilikaudet muodostavat verovuoden, jolta verotettava tulo määritetään (Ojala 2005, 67). Lisäksi kirjanpito ja verotus on kytketty toisiinsa poistojen, varausten ja joidenkin tulo- ja menoerien käsittelyn osalta, joita ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkielmassa, koska ne eivät ole keskeisessä asemassa rahoitusvälineiden osalta. Kuten ei myöskään huomioida EVL 54 § johtuvaa voimakasta kytköstä. EVL 54 § säätelee tulojen jakamista ja kulukirjauksia, jotka eivät vaikuta rahoitusvälineisiin.

Kirjanpidon tulos

+ veronalaiset tulot, jotka eivät sisälly kirjanpidon tuottoihin
- verovapaat tulot, jotka sisältyvät kirjanpidon tuottoihin
+ vähennyskelpottomat tulot, jotka sisältyvät kirjanpidon kuluihin
- vähennyskelpoiset menot, jotka eivät sisälly kirjanpidon kuluihin
<hr/>
= Verotettava voitto

Kaava 1. Verotettavan tulon laskentakaava.

2.3 Kirjanpidon ja verotuksen eroavaisuuksia

Kirjanpidon ja verotuksen tavoitteet ovat lähtökohtaisesti erilaiset, kuten aikaisemmin on todettu. Verotuksen säännösten tarkoituksena ja tavoitteena on verotettavan tulon määrittäminen, veron määrittäminen, veronsaajan suoja, veroneutraalisuus, verovelvollisten tasapuolinen kohtelu ja ei-fiskaaliset tavoitteet kannustaminen ja ehkäisy. Kun puolestaan kirjanpito- ja yhteisölainsäädännön tarkoituksena on kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksen ja taloudellisen aseman esittäminen. Kirjanpidon tavoitteena on velkojien ja osakkeenomistajien suoja, jakokelpoisten voittojen määrittäminen, sijoittajien ja muiden sidosryhmien informointi, avoimuus ja vertailukelpoisuus (Riistamaa 2004a, 269).

Kirjanpidon ja verotuksen tarkoitusten ja tavoitteiden erilaisuudesta johtuen kirjanpidon ja verotuksen tuloksen ja varallisuuden laskennat on Suomessa erotettu toisistaan. Suomen yritysverojärjestelmä ei lainsäädännöllisellä tasolla tukeudu suoraan kirjanpitosäännösten ja hyvän kirjanpitotavan mukaiseen tilinpäätökseen, vaan se sisältää oman täydellisen tuloksenlaskentanormiston (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 24). Suomen perustuslain (1999/731) 81 §:n mukaan valtion verosta säädetään lailla, joka sisältää säännökset verovelvollisuudesta ja veron suuruuden perusteista sekä verovelvollisen oikeusturvasta.

Yleisissä tilinpäätösperiaatteissa (KPL 3:3) sanotaan, että kirjanpitovelvollisen on noudatettava tilinpäätöstä laatiessaan jatkuvuuden, menettelytapojen jatkuvuuden, sisältöpainotteisuuden, varovaisuuden, tasejatkuvuuden, suoriteperusteisuuden sekä erillisarvostuksen periaatteita. Yritysverotuksen tuloslaskennassa ei ole esitetty kootusti noudatettavia laskentaperiaatteita samaan tapaan kuin kirjanpitolaissa. Leppiniemen (2005a 196) mukaan verotuksessa sovelletut periaatteet eivät tosiasiallisesti täysin yhdy yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin. ”Suoriteperusteisuus tulkitaan samalla tavalla kirjanpidossa sekä verotuksessa mutta kirjanpidon varovaisuuden ja erillisarvostuksen kohdalla konfliktit verotuksen kanssa ovat yleisiä” toteaa Leppiniemi (2005a, 196). Tilinpäätöksen kannalta keskeinen varovaisuuden periaate ei sisälly verolainsäädäntöön. Tästä saattaa johtua, että tilinpäätöksessä tehdään sellainen vähennys, jota ei verotuksessa hyväksytä tai että tilinpäätöksessä pidättäydytään tuloutuksesta, joka verotuksessa edellytetään (Leppiniemi 2005a, 190). Tällainen tilanne voi syntyä kirjanpidossa esimerkiksi arvon alentumisen kohdalla.

IFRS-standardien laadullisia ominaisuuksia ovat ymmärrettävyys, vertailukelpoisuus, merkityksellisyys, luotettavuus kuten varovaisuus, täydellisyys, sisältöpainotteisuus, puolueettomuus ja todenmukainen esittäminen, merkityksellisen ja luotettavan informaation rajoitukset kuten oikea-aikaisuus ja oikean kuvan antaminen. IFRS-standardien yleiset tilinpäätösperiaatteet ovat samanlaiset kuin suomalaisen kirjanpidon. Rahoitusvälineiden arvostamisessa tulee noudattaa menettelytapojen jatkuvuutta. Rahoitusvälineet tulee siis arvostaa jatkuvasti joko käypään arvoon tai hankintamenuon.

Verotettavan tulon määrittäminen ei kuitenkaan tapahdu irrallaan kirjanpidollisesta tuloslaskennasta, vaikka kirjanpidon ja verotuksen päämäärät ovat erilaiset. Verotettava tulo saadaan muokkaamalla kirjanpidon tulosta, kuten aikaisemmin on osoitettu. Tätä muutosta tehdessä joudutaan ratkomaan verotuksen ja kirjanpidon eroavaisuuksista johtuvia ongelmia. Näitä ongelmia ovat: laajuusongelma, jaksottamisongelma, arvostamisongelma ja kohdistamisongelma.

Jaksottamisongelmana on jakaa tulot ja menot oikeille tilikausille. EVL 3 §: mukaan verotusta toimittaessa veronalaiset tulot ja vähennyskelpoiset menot sekä muut vähennyskelpoiset erät jaksotetaan asianomaisten verovuosien tuotoiksi ja kuluiksi (EVL 3§).

Laajuusongelmalla tarkoitetaan sitä, mitkä tulot ovat veronalaisia ja mitkä menot ovat vähennyskelpoisia. Yrityksen veronalaiset tulot muodostuvat suoritteiden myynnistä saaduista tuloista, sijoitusten tuloista, luovutusvoitoista ja rahoitusomaisuuden tuottamista voitoista. Kirjapitolain uudistuksen myötä arvostamisperiaatteissa tapahtuneista muutoksista johtuvat arvonkorotukset voi olla myös tuloa. Kirjanpitolaki ei ole täysin vastaava verolakien kanssa. Eräin osin verotuksen tulokäsite voi olla laajempi tai suppeampi kuin kirjanpidossa. Kirjanpidon tulosta oikaistaan verotuksessa, kuten aikaisemmin on kaavassa 1 esitetty. Pääsääntönä on, että elinkeinotoiminnassa tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja vähennykset ovat vähennyskelpoisia (Huuskonen 2005, 6).

Arvostamisongelmassa on kysymys omaisuuden, yrityksen hyödykkeiden ja saamisten arvostamisen määrittämisessä. Vaihtoehtoisina arvostamistasoja verotuksessa on kirjanpitoarvo eli verotuksessa poistamaton hankintameno, alkuperäinen hankintameno ja käypä arvo (Huuskonen 2005, 8). Verotuksessa ja kirjanpidossa voi olla sellaisia eriä, jotka arvostetaan eri tavalla. Seuraavassa luvussa tutkitaan tarkemmin verotuksen ja kirjanpidon arvostamiseroja rahoitusvälineiden osalta ja näiden erojen vaikutuksia verotuksen.

2.4 Kirjanpidon ja verotuksen muutokset

Kirjanpito ja verotus ovat olleet ja ovat edelleen jatkuvassa muutoksessa. Viimeaikaisia merkittäviä muutoksia kirjanpito- ja verosäännöksiin on tullut voimaan pääosin vuosina 2004 ja 2005 (Leppiniemi 2005b, 4). Kirjanpitolain keskeisemmät muutokset koskevat sopeutumista kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin, joilla tarkoitetaan Euroopan parlamentin ja neuvoston

asetuksessa (EY 1606/2002, IAS-asetus) säädetyn menettelyn mukaisesti yhteisössä sovellettaviksi hyväksytyjä standardeja ja niistä annettuja tulkintoja (Riistamaa 2004b, 23).

IAS-asetus implementoitiin kirjanpitolain muutoksilla (1304/2004) (Räty 2006, 21). Tämän työn kannalta keskeisin muutos on tullut KPL 5:2 a §, joka mahdollistaa rahoitusvälineiden arvostamisen käypään arvoon. Tarkemmat säännökset rahoitusvälineiden arvostamisesta ja merkitsemisestä tilinpäätökseen sisältyvät Kauppa- ja teollisuusministeriön antamaan asetukseen (myöhemmin KTM -asetus) (1315/2004) (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 29). Käyvän arvon muutokset saadaan merkitä joko tuotoksi tai kuluksi tuloslaskelmaan taikka taseen omaan pääomaan sisältyvän käyvän arvon rahaston hyvitykseksi tai veloitukseksi. Tämä mahdollistaa realisoitumattoman arvonnousun tuotoksi merkitsemiseksi. Verouudistuksen myötä tilinpäätökseen tuli eriä, jotka verolainsäädännön mukaan ovat verovapaita (Ojala 2005, 68). Aikaisemmin realisoitumattomia arvonnousuja on ollut mahdollisia kirjanpitolain mukaan vain tietyistä kulumattomista pysyviin vastaaviin kuuluvista hyödykkeistä eikä arvonnousuilla ole ollut tulosvaikutusta, vaan ne on merkitty taseeseen arvonnousurahastoon (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 35). Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin realisoitumattomia arvonnousuja ja -laskuja.

Kirjanpitolaki on muutoksessa lähestynyt kansainvälisiä säännöksiä ja standardeja. Meno-tulo-teorian merkitys on vähentynyt ja samalla tasetta korostavia piirteitä on omaksuttu tuloslaskelmapainotteisen tilinpäätöksen tilalle. Nämä muutokset tehtiin myös elinkeinoverolakiin (717/2004) jotta verotuksen ja kirjanpidon välille ei syntyisi tarpeettomia ja hankalia eroja (Niskakangas 2006, 346). Esimerkkeinä Niskakangas (2006, 347) mainitsee kiinteiden menojen lukemisen hyödykkeen hankintamenoona sekä pitkäaikaishankkeiden tulouttamisen. Verolainuudistuksen myötä verotuksen ja kirjanpidon suhde on eriytynyt, koska verotuksen ja kirjanpidon arvostamis- ja taustaperiaatteet ovat eriytyneet toisistaan.

2.5 IFRS:n suhde suomalaiseen kirjanpitoon ja verotukseen

IFRS-standardit on laadittu ennen muuta arvopaperimarkkinoilla toimivan sijoittajan tietotarpeen näkökulmasta. Ne eroavatkin paljon suomalaisen kirjanpidon ja verotuksen tarkoituksista ja tavoitteista. IFRS on Suomen kirjanpito- ja tilinpäätösnormistoa yksityiskohtaisempi ja sisältää vain poikkeuksellisesti valinnaisuuksia (Räty 2004, 28). IFRS-tilinpäätös on tasekeskeinen, ja yleiset periaatteet korostavat omaisuuserien arvostamista käypään arvoon, kun perinteinen suomalainen tilinpäätös on tuloslaskelma keskeinen (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006). Tuloslaskelman merkitys on vähäisempi IFRS-standardeissa. Toiminnan tulos ja omaisuuserien arvoissa tapahtuneet muutokset muodostavat tuloksen kun suomalaisen kirjanpidon mukaan tulosta kuvaa tuloslaskelma eli liiketoiminnan tulojen ja menojen erotus (KPL 3:1§).

IFRS-standardien laadullisia ominaisuuksia ovat ymmärrettävyys, vertailukelpoisuus, merkityksellisyys, luotettavuus kuten varovaisuus, täydellisyys, sisältöpainotteisuus, puolueettomuus ja todenmukainen esittäminen, merkityksellisen ja luotettavan informaation rajoitukset kuten oikea-aikaisuus ja oikean kuvan antaminen. IFRS-standardien yleiset tilinpäätösperiaatteet ovat samanlaiset kuin suomalaisen kirjanpidon. Rahoitusvälineiden arvostamisessa tulee noudattaa menettelytapojen jatkuvuutta. Rahoitusvälineet tulee siis arvosta jatkuvasti joko käypään arvoon tai hankintamenoon.

Myös arvostamisperusteissa on keskeisiä eroja. Suomalaisessa kirjanpitolainsäädöksessä perinteiset arvostamis- ja mittausperusteita ovat olleet varovaisuus, alkuperäinen hankintameno ja kirjanpitovelvolliskohtainen menettely. Olennaisin ero kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaan lasketun tuloksen ja kansallisten kirjanpitolainsäädännön mukaan lasketun tuloksen välillä on arvostamisperiaatteissa (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 17). Kirjanpitolainsäädännön uudistusten jälkeen ero on kaventunut. IFRS-standardeissa korostetaan omaisuuserien arvostamista käypään arvoon. Tuloverotuksen arvostusperiaatteena on hankintameno: poistot, arvonalentumiset ja muut kulukirjaukset tehdään hankintamenoon perustuen. IFRS-standardeissa

tase joko voidaan tai on pakko laatia käyvien arvojen mukaisesti. Käyvän arvon muutokset saadaan merkitä joko tuotoksi tai kuluksi tuloslaskelmaan taikka taseen omaan pääomaan sisältyvän käyvän arvon rahaston hyvitykseksi tai veloitukseksi. Tämä mahdollistaa realisoitumattoman arvonnousun tuotoksi merkitsemiseksi. Verouudistuksen myötä tilinpäätökseen tuli erinä, jotka verolainsäädännön mukaan ovat verovapaita (Ojala 2005, 68) Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin realisoitumattomia arvonnousuja ja -laskuja.

IFRS:llä ja verotuksella ei ole erityistä kytkeä toisiinsa. Tilinpäätöksen ja verotuksen yhteyttä ei standardeissa ole erityisesti otettu huomioon. IFRS:ssä on yksittäisiä määräyksiä kirjanpidon ja verotuksen kytkennöistä. Leppiniemi (2003, 38) kirjoittaa, että kytkentöjä on kirjanpidon ja verotuksen välisten jaksotuserojen huomioon ottamisesta tilinpäätöksestä. Verot ovat IFRS-tilinpäätöksessä vain yksi erä tuloslaskelman ja rahoituslaskelman kokonaisuudesta. Verojen määräytyminen voi vaikuttaa siihen, mitä liitetietoja veroista tulee antaa. Tilinpäätösratkaisujen vaikutusta verotukseen ei myöskään huomioida IFRS-standardeissa. Standardein mukaan verosäätely on kansallisten tai muissa yhteyksissä kansainvälisesti päätettyjen säännösten varassa (Leppiniemi 2004b, 19). Leppiniemi (2005b, 5) toteaa, että elinkeinoverolaki ei ole miltei osin sovitettu yhteen IFRS-standardien kanssa. Elinkeinoverolaki perustuu meno-tuloteoriaan kun IFRS-standardeilla ei ole yhtenäistä teoreettista perustaa.

2.6 Yhteenveto

Suomalainen kirjanpito ja verotus ovat nojautuneet toisiinsa. Viimeaikaisten kansainvälisten muutosten myötä kirjanpidon ja verotuksen suhde on kuitenkin erkanemassa toisistaan. Kansainvälisillä tilinpäätössäännöstoilla ja suomalaisella verosäännöstoilla on eri tarkoitukset ja tavoitteet ja ne perustuvat erilaisiin periaatteisiin. Suurimmat erot ovat syntyneet arvostamisperiaatteissa. Kirjanpito on siirtynyt käyttämään vanhojen arvostamisperiaatteiden rinnalla käypää arvoa. IFRS-normien soveltaminen voi johtaa ristiriitoihin verotussäännösten kanssa, jolloin tilinpäätöksen tulos eroaa verotuksen pohjana olevasta tuloksesta. Näitä

eroja voi syntyä esimerkiksi realisoitumattomista arvonmuutoksista. Toistaiseksi ristiriidat ovat olleet vähäisiä, koska verotus on tehty yhtiökohtaisten tilinpäätösten perusteella, eikä konsernitilinpäätösten.

3 RAHOITUSVÄLINEIDEN REALISOITUMATTOMAT ARVONMUUTOKSET

Kolmannen luvun alussa tarkastellaan rahoitusvälineiden määritelmää ja jaottelua IFRS-standardeissa, kansallisessa kirjanpidossa ja verotuksessa. Määritelmien ja jaottelun jälkeen esitellään rahoitusvälineiden arvostamisperiaatteita kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa, kansallisessa kirjanpidossa ja verotuksessa. Luvun lopussa tarkastellaan, miten realisoitumattomat arvomuutokset syntyvät ja miten niitä käsitellään kansainvälisessä sekä kansallisessa kirjanpidossa ja suomalaisessa verotuksessa.

3.1 Rahoitusvälineiden jaottelu

Rahoitusvälineiden määritelmää ei sisälly kirjanpitolakiin, Kauppa- ja teollisuusministeriön antamaan asetukseen rahoitusvälineiden arvostamisesta sekä merkitsemisestä tilinpäätökseen ja konsernitilinpäätökseen, eikä myöskään fair value -direktiiviin (Ahti et al. 2005, 69). Fair value -direktiivistä on kuitenkin pääteltävissä, että rahoitusvälineitä ovat rahoitusvarat ja -velat. Ahti et al. (2005, 70) toteavat, että KTM -asetuksen ja kirjanpitolain 5 luvun 2 a §:n apuna käytännön soveltamisessa voidaan käyttää IAS 32 ja IAS 39 -standardeja.

3.1.1 Kansallisessa kirjanpidossa

Lähtökohtana on, että rahoitusvälineet tulee luokitella niiden käyttötarkoituksen perusteella. Kansallisessa kirjanpitolainsäädännössä rahoitusvarat jaotellaan pysyviin ja vaihtuviin vastaaviin. Kirjanpitolain 4 luvun 3 §:n mukaan: ”Taseen vastaavien erät jaetaan pysyviin ja vaihtuviin käyttötarkoituksensa perusteella. Pysyviä ovat erät, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa jatkuvasti useana tilikautena. Muut vastaavien erät ovat vaihtuvia.” Taseen pysyvissä vastaavissa voidaan esittää siis arvopaperit, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana kuin yhtenä tilikautena sekä muut pitkäaikaiset sijoitukset, jotka on tehty

esimerkiksi realisointivoiton tai osingon tavoittelemiseksi. Taseen vaihtuvissa vastaavissa voidaan esittää vaihto-omaisuudeksi luokiteltavat arvopaperit, jotka on tarkoitettu luovutettavaksi tulonmuodostusprosessin osana liiketoiminnassa tai rahoitusomaisuudeksi luokiteltavat arvopaperit, jotka on hankittu esimerkiksi likvidejä varoja tilapäisesti sijoittamalla. (Ahti et al 2005, 86)

3.1.2 Kansainvälisissä standardeissa

IAS 32 -standardissa, jossa on säännökset rahoitusvälineistä tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista ja niiden esittämistavasta, rahoitusvaroihin kuuluva erä ja rahoitusvelka määritellään seuraavasti (IAS 32.11) (Ahti et al 2005, 70).

Rahoitusvaroihin kuuluva erä on mikä tahansa omaisuuserä, joka on:

- käteisvaroja
- toisen yhteisön omaan pääoman ehtoinen instrumentti¹
- sopimukseen perustava oikeus:
  - i) saada toiselta yhteisöltä käteisvaroja tai muita rahoitusvaroja
  - ii) vaihtaa rahoitusvaroja tai -velkoja toisen yrityksen kanssa olosuhteissa, jotka mahdollisesti osoittautuvat yhteisölle edulliseksi
- sopimus, joka tullaan toteuttamaan tai saatetaan toteuttaa yhteisön omina oman pääoman ehtoisina instrumentteina.

Rahoitusvelkana on puolestaan mikä tahansa velka, joka on:

- sopimukseen perustuva velvollisuus luovuttaa toiselle yhteisölle käteisvaroja tai muita rahoitusvaroja; tai vaihtaa rahoitusvaroja tai -velkoja toisen yhteisön kanssa olosuhteissa, jotka mahdollisesti osoittautuvat yhteisölle epäedullisiksi

---

¹ Oman pääoman ehtoinen instrumentti on IAS 32 -standardin mukaan mikä tahansa sopimus, joka osoittaa oikeutta osuuteen yhteisön varoista sen kaikkien velkojen vähentämisen jälkeen.

- sopimus, joka tullaan toteuttamaan tai saatetaan toteuttaa yhteisön omina pääoman ehtoisina instrumentteina ja joka on johdannaissopimus tai muu kuin johdannaissopimus.

IAS 39 -standardissa (IAS 39.9) rahoitusvarat ja -velat luokitellaan neljään ryhmään: käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat, eräpäivään asti pidettävät sijoitukset, lainat ja muut saamiset sekä myytävissä olevat rahoitusvarat (Rahoitustarkastus 2005).

Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat ovat kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviä rahoitusvaroja ja -velkoja, joilla pyritään saavuttamaan lyhyellä aikavälillä voittoja. Tähän kuuluvat erät, jotka luokitellaan kaupankäyntitarkoituksessa pidettäväksi tai jotka yritys luokittelee käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavaksi alkuperäisen arvostamisen yhteydessä käyvän arvon option perusteella (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 44). Tällaisia ovat esimerkiksi osakkeet, joilla käydään aktiivisesti kauppaa (Ahti et al. 2005). Rahoitusvaroihin ja -velkoihin kuuluva erä luokitellaan kaupankäyntitarkoituksena pidettäväksi, jos se on hankittu tai syntynyt pääasiallisesti myynti- tai takaisinostotarkoituksessa, osa sellaista salkkua, jota on todistettavasti käytetty viime aikoina lyhyen aikavälin voiton tavoitteluun tai johdannainen, jota ei ole nimenomaisesti määritetty suojausinstrumentiksi, tai on määritetty mutta osoittautuu tehottomaksi. Kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviä rahoitusvaroja voivat olla esimerkiksi ylimääräisen tulorahoituksen ja kassavarojen lyhytaikaista sijoitustoimintaa. Käypää arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavaa instrumenttia ei voi siirtää myöhemmin muihin rahoitusvarojen tai -velkojen ryhmiin.

Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset ovat IAS 39 -standardin mukaan sellaisia rahoitusvaroja, jotka eivät kuulu johdannaisvaroihin ja joihin liittyvät maksusuoritukset ovat kiinteitä tai määriteltävissä olevia, jotka erääntyvät määrättyinä päivinä ja jotka yhteisöllä on vakaa aikomus ja kyky pitää eräpäivään asti (Ahti et al 2005). Jos edellytykset luokitella eräpäivään asti pidettäväksi

lakkaavat, sijoitus on siirrettävä myytävissä oleviin rahoitusvaroihin (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 45). Jos yritys on tilikauden tai kahden edellisen tilikauden aikana myynyt eräpäivään asti pidettäviä sijoituksia, ei se voi luokitella rahoitusvaroja erä päivään asti pidettäväksi. Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset ovat yleensä vieraan pääoman ehtoisia arvopapereita, kuten esimerkiksi joukkovelkakirjalainat.

Lainat ja muut saamiset ovat johdannaisvaroihin kuulumattomia rahoitusvaroja, joihin liittyvät maksusuoritukset ovat kiinteitä tai määriteltävissä olevia ja joita ei noteerata toimivilla markkinoilla, esimerkiksi rahalainat ja myyntisaamiset.

Myytävissä oleviin rahoitusvaroihin luokitellaan rahoitusvarat, jotka eivät ole johdannaisvaroja ja jotka on luokiteltu myytävissä oleviksi tai joita ei ole luokiteltu lainoiksi ja muiksi saamisiksi, eräpäivään asti pidettäviksi sijoituksiksi eikä käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavaksi rahoitusvaroiksi (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 46). Myytävissä oleva rahoitusvaroihin kuuluva erä voi olla esimerkiksi osakesijoituksia ja sijoituksia joukkovelkakirjalainoihin ja korkoinstrumentteihin.

Esimerkkejä rahoitusvälineistä (Euroopan yhteisöjen komissio. 2001, 23)

- direktiivissä 93/22/ETY määritellyjä arvopapereita
- osuuksia yhteissijoitusyrityksissä
- rahamarkkinainstrumentteja
- rahoitusfutuurisopimuksia, mukaan lukien vastaavat käteisselvitysinstrumentit
- korkotermiinejä
- koron-, valuutan- tai osakkeiden vaihtosopimuksia
- mainittuihin ryhmiin kuuluvien instrumenttien, mukaan lukien vastaavat käteisselvitysinstrumentit, hankkimista tai niiden luovuttamista koskevia optioita. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi valuutta- ja korko-optiot.
- hyödykejohdannaisia.

Yllämainitusta luettelossa on mainittu yleisimpiä rahoitusvälineitä. Tällä pyritään parantamaan rahoitusvälineiden määritelmää ja havainnollistamaan mitä rahoitusvälineitä on olemassa. Luettelo ei kata kaikkia mahdollisia rahoitusvälineitä. IFRS-standardeissa eikä suomalaisessa kirjanpitolainsäädännössä ei ole määritelty eikä lueteltu rahoitusvälineitä.

3.1.3 Elinkeinoverotuksessa

Elinkeinoverolain mukaan rahoitusvarojen arvostaminen määräytyy pääsääntöisesti niiden omaisuuslajin perusteella. Ratkaisevaa omaisuuslajiryhmittelyssä on se, mihin tarkoitukseen omaisuus on hankittu, eikä se, missä muodossa omaisuus on. ”Jos varat on hankittu elinkeinotoimissa, vahvana lähtökohtana on pidettävä niiden kuulumista elinkeinotoimintaan silloinkin, kun ne on sijoitettuna väliaikaisesti esimerkiksi pörssiosakkeisiin” toteaa yritysverotuksen kehittämistyöryhmä (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmä 2006, 56). Rahoitusvarat voivat kuulua elinkeinoverolain omaisuuslajijaottelussa käyttö-, sijoitus-, vaihto- tai rahoitusomaisuuteen.

Elinkeinoverolain 12 §:n mukaan käyttöomaisuutta ovat elinkeinossa pysyvään käyttöön tarkoitettuja hyödykkeitä, joita ovat muun muassa maa-alueet, arvopaperit, rakennukset, koneet ja kalusto. Kriteerinä on, että hyödykkeen tulee palvella käyttöarvolla verovelvollisen elinkeinotoimintaa. Jos verovelvollisen varsinainen liiketoiminta on hyödykkeestä riippumaton, luokitellaan hyödyke pitkäaikaisiin sijoituksiin. Arvopapereiden on katsottu kuuluvan käyttöomaisuuteen silloin, kun verovelvollinen hankkinut ne lisätäkseen, turvatakseen tai helpottaakseen suoritteidensa menekkiä taikka tehdäkseen tuotannontekijän hankkimisen edullisemmaksi tai varmemmaksi. Käyttöomaisuutta ovat myös arvopaperit, joilla pyritään turvaamaan liikkeen tarvitsemat palvelukset ja muut aputoiminnot (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 51). Rahoitusvälineistä käyttöomaisuuteen kuuluu osakkeet, esimerkiksi tytäryhtiön- ja omistusyhtiönosakkeet.

Sijoitusmaisuuksia ovat EVL 11 §:n mukaan raha-, vakuutus- ja eläkelaitosten varojen sijoittamiseksi tai sijoitusten turvaamiseksi hankkimat arvopaperit, kiinteistöt ja muu sellainen omaisuus (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 53).

Vaihto-omaisuutta ovat EVL 10 §:n mukaan elinkeinotoiminnassa sellaisinaan tai jalostettuina luovutettavaksi tarkoitetut kauppatavarat, raaka-aineet, puolivalmisteet ja muut hyödykkeet. Rahoitusvarat voivat olla verovelvollisen vaihto-omaisuutta vain silloin, kun niiden myyminen kuuluu yrityksen tavanomaiseen liiketoimintaan.

Rahoitusomaisuutta ovat EVL 9 §:n mukaan rahat, pankki- ja tilisaamiset, saamavekselit sekä muut sellaiset rahoitusvarat. Tällaisia muita rahoitusvaroja ovat esimerkiksi kassareservinä olevat arvopaperit ja muu omaisuus, johon liiketoimintaa varten tarvittavat varat on tilapäisesti sijoitettu sekä omaisuus, joka on saatu sijaissuorituksena suoritteesta (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 55).

Kansallinen kirjanpito ja verotus eroavat IFRS-standardeista rahoitusvälineiden jaottelun osalta. Suomalaisessa verotuksessa ratkaisevaa omaisuuslajiryhmittelyssä on se, mihin tarkoitukseen omaisuus on hankittu ja kirjanpidon luokittelun lähtökohtana on rahoitusvälineiden käyttötarkoitus. Kuten edellä on mainittu rahoitusvarat jaotellaan pysyviin ja vaihtuviin vastaaviin. IFRS-standardeissa keskeisenä tekijänä rahoitusvälineiden luokittelussa on jako vieraaseen ja omaan pääomaan. Luokittelu tulee tehdä rahoitusjärjestelyn tosiasiallisen sisällön perusteella, joka viittaa sisältöpainotteisuuteen. Tärkeänä pidetään rahoitusomaisuuden luonnetta, ei niinkään oikeudellista muotoa (Räty & Virkkunen 2002, 64).

3.2 Rahoitusvälineiden arvostaminen

Euroopan parlamentin ja neuvoston antaman direktiivin (2001/65/EY) mukaan jäsenvaltioiden on sallittava tai vaadittava kaikkien yhtiöiden tai yhteisöluokkien osalta, että johdannaissopimukset ja muut rahoitusvälineet arvostetaan käypään arvoon. Tämä niin sanottu fair value -direktiivi on implementoitu myös kansalliseen kirjanpitoon. Direktiivin soveltaminen yhdenmukaistaa kansallista kirjanpitokäsittelyä IFRS-standardeihin. Fair value -direktiivi perustuu kansainväliseen IAS 39 -standardiin. Suomessa rahoitusvälineiden arvostaminen käypiin arvoihin on mahdollista soveltaa sekä erillis- että konsernitilinpäätöksissä. Luottolaitosten ja sijoituspalveluyritysten on kuitenkin vapaaehtoisuudesta poiketen arvostettava rahoitusvälineet käypään arvoon sekä erillis- että konsernitilinpäätöksissä. Hallituksen esityksen (HE 126/2004) mukaan luottolaitosten ja sijoituspalveluyritysten vakavaraisuussäännökset edellyttävät yhdenmukaista arvostusperiaatetta.

3.2.1 Kirjanpitolaissa

Rahoitusvälineitä koskevat säännökset löytyvät kirjanpitolain 5 luvun (Arvostus- ja jaksotussäännökset) 2 §:ssä (Saamiset, rahoitusvarat ja velat) ja 2 a §:ssä (Rahoitusvälineiden arvostaminen ja merkitseminen tilinpäätökseen). Kirjanpitolaki sallii rahoitusvälineille kaksi vaihtoehtoista kirjanpitokäsittelyä. Ensimmäisenä vaihtoehtona on arvostaa rahoitusvälineet hankinta- tai nimellisarvopohjaisesti. Kirjanpitolain 5 luvun 2 §: mukaan ”taseeseen merkitään: 1) saamiset nimellisarvoon, kuitenkin enintään todennäköiseen arvoon; 2) rahoitusomaisuuteen kuuluvat arvopaperit ja muut sellaiset rahoitusvarat hankintamenon suuruisina tai, jos niiden todennäköinen luovutushinta tilinpäätöspäivänä on sitä alempi, tämän määräisinä; sekä; 3) velat nimellisarvoon tai, jos velka on indeksiin taikka muuhun vertailuperusteeseen sidottu, muuttuneen vertailuperusteen mukaiseen nimellisarvoa korkeampaan arvoon”.

Toisena vaihtoehtona on mahdollisuus arvostaa rahoitusvälineet käypään arvoon sekä erillistilinpäätöksessä että konsernitilinpäätöksessä. Kirjanpitolain 5 luvun 2 a

§:n mukaan: "...tarkemmat säännökset käyvän arvon mukaisen arvostuksen edellytyksistä, käyvän arvon määrittämisestä, käyvän arvon muutosten merkitsemisestä tuloslaskelmaan ja taseeseen sekä rahoitusvälineistä annettavista liitetiedoista ja toimintakertomuksessa annettavista tiedoista annetaan kauppa- ja teollisuusministeriön asetuksella."

3.2.2 KTM -asetuksessa

KTM-asetuksen 1 §:n mukaan asetuksen säännöksiä sovelletaan, kun kirjanpitovelvollinen merkitsee rahoitusvälineen tilinpäätökseen tai konsernitilinpäätökseen käypään arvoon kirjanpitolain 5 luvun 2 a §:n perusteella. KTM-asetuksen 3 §:n 1 momentin mukaan taseen vastaaviin merkityt rahoitusvälineet voidaan arvostaa käypiin arvoihin, mikäli käypä arvo on KTM-asetuksen 5 §:n edellyttämällä tavalla luotettavasti määriteltävissä. 5 §:n mukaan käypä arvo määritellään seuraavasti: "Rahoitusvälineen, jolle on vaikeuksitta määriteltävissä luotettavat markkinat, käypänä arvona pidetään sen markkina-arvoa. Muuna kuin markkina-arvona pidetään 1) arvoa, joka johdettavissa rahoitusvälineen osien tai vastaavien rahoitusvälineiden markkina-arvosta tai 2) arvoa, joka on laskettavissa rahoitusmarkkinoilla yleisesti hyväksytyillä arvostusmalleilla ja -menetelmillä, jos markkina-arvo on niiden avulla luotettavasti arvioitavissa." (KTM -asetus 5 §). Käypään arvoon arvostamista rajataan KTM-asetuksessa 3 § 2 momentissa, jonka mukaan käyvän arvon mukaista arvostamista ei kuitenkaan sovelleta (Ahti et al 2005, 72):

- 1) rahoitusvälineisiin, jotka eivät ole johdannaisia ja joita pidetään niiden eräpäivään saakka;
- 2) lainasaamisiin sekä muihin saamisiin, joita ei pidetä kaupankäyntitarkoituksessa;
- 3) osuuksiin tytä-, omistusyhteys- ja yhteisyhteyksissä;
- 4) kirjanpitovelvollisen oman pääoman ehdoin liikkeeseen laskemiin rahoitusvälineisiin;
- 5) ehdollista vastiketta koskeviin sopimuksiin yritysten yhteenliittymässä; ja

- 6) muihin rahoitusvälineisiin, jotka yleisesti hyväksytyyn käytännön mukaisesti arvostetaan käypään arvosta poikkeavasti.

Rahoitusveloista käypään arvoon arvostetaan rahoitusvälineet, jotka ovat:

- 1) rahoitusjohdannaisia, tai
- 2) osa kaupankäyntisalkkua.”

3.2.3 IFRS-standardeissa

IAS 39 Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen -standardissa käsitellään rahoitusinstrumenttien tilinpäätöskäsittelystä. Rahoitusvarat ja -velat arvostetaan ensimmäistä kertaa kirjanpitoon merkittäessä sen käypään arvoon. Myöhempää arvostamista varten rahoitusvarat ja -velat jaotellaan: 1) käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat, 2) eräpäivään asti pidettävät sijoitukset, 3) lainat ja muut saamiset, 4) myytävissä olevat rahoitusvarat, 5) muut kuin käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvelat. IFRS-standardeissa käypä arvo määritellään seuraavasti: Käypä arvo on rahamäärä, johon omaisuuserä voitaisiin vaihtaa tai jolla voitaisiin suorittaa asiaa tuntevien, liiketoimeen halukkaiden, toisistaan riippumattomien osapuolten välillä (Ahti et al 78). Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin IFRS-standardien mukaisesti jaoteltujen rahoitusvälineiden arvostamista.

Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat arvostetaan nimensä mukaisesti käypään arvoon ilman kaupankäyntikustannusten vähentämistä (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 43). Arvonmuutoksesta aiheutuvat voitot ja tappiot on kirjattava tulosvaikutteisesti.

Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset arvostetaan alkuperäiseen kirjaamisen jälkeen jaksotettuun hankintamenuun efektiivisen (sisäisen) korkokannan menetelmää käyttäen. Efektiivinen korko on se sisäinen korko, jolla rahoitusinstrumentin tulevaisuuden arvioidut vastaiset maksut tulevat täsmälleen

yhtä suureksi rahoitusvaroihin tai -velkoihin kuuluvan erän kirjanpitoarvon kanssa (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 64). Jaksotettuun hankintamenoon taseeseen merkittävistä rahoitusvaroista johtuva voitto tai tappio merkitään tulosvaikutteisesti (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006,45).

Lainat ja muut saamiset arvostetaan alkuperäisen kirjaamisen jälkeen pääsääntöisesti jaksotettuun hankintamenoan sisäisen korkokannan menetelmää käyttäen.

Myytavissä olevat rahoitusvarat arvostetaan käypään arvoon. Käypään arvoon arvostamisesta aiheutuvat realisoitumattomat voitot ja tappiot kirjataan suoraan omaan pääomaan käyvän arvon rahastoon lukuun ottamatta arvonalentumistappiota ja valuuttakurssimuutoksia. Kun erä poistetaan kirjanpidosta, aikaisemmin omaan pääomaan merkitty kertynyt voitto tai tappio kirjataan kyseisellä tilikaudella tulosvaikutteisesti (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 60).

3.2.4 Elinkeinoverolaissa

Elinkeinoverolaki jaottelee rahoitusomaisuudet niiden omaisuuslajin perusteella neljään erään: käyttö-, sijoitus-, vaihto- ja rahoitusomaisuuteen. Käyttöomaisuuteen kuuluvat rahoitusvarat arvostetaan hankintamenoan eikä arvonnkorotuksia sallita. Muista arvopapereista kuin osakkeista voi tehdä arvonalennuksen EVL 42 §:n mukaan. Arvonalennukset voi tehdä, jos verovelvollinen osoittaa, että arvopaperin käypä arvo on verovuoden lopussa sen hankintameno tai tämän säännöksen perusteella aiemmin tehdyillä poistoilla vähennettynä hankintamenoa olennaisesti alempi. Poistamatta oleva hankintameno saadaan tällöin alentaa käyvän arvon suuruiseksi. (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 52)

Sijoitusomaisuus arvostetaan pääsääntöisesti hankintamenoan, joka kirjataan kuluksi sen verovuoden aikana, jona sijoitusomaisuus luovutetaan tai menetetään.

EVL 29 §:n mukaan verovuoden kuluksi kirjataan kuitenkin se osa, jolla hankintameno ylittää todennäköisen hankintamenon tai luovutushinnan. Arvostuksessa sovelletaan niin sanottua alimman arvon periaatetta.

Vaihto-omaisuus arvostetaan verotuksessa hankintamenuon, joka on hyödykkeen hankinnasta ja valmistuksesta johtuneiden muuttuvien menojen määrä. Vaihto-omaisuuden hankintameno on sen verovuoden kulu., jonka aikana se on luovutettu, kulutettu tai menetetty.

Rahoitusomaisuus arvostetaan verotuksessa nimellisarvoonsa. Elinkeinoverotuksen omaisuuslajijaottelu ei sovi hyvin yhteen IFRS-standardien ja kirjanpitolainsäädännön salliman rahoitusvälineiden käypään arvostamisen kanssa. Rahoitusvälineen verotuskohtelun riippuessa omaisuuslajista kirjanpidossa samalla tavalla arvostetut rahoitusvälineet voivat tulla arvostetuksi verotuksessa eri tavalla (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 55)

Rahoitusvälineiden arvostaminen eroaa toisistaan kansallisessa kirjapidossa ja verotuksessa sekä IFRS-standardeissa. Suomalaisessa kirjanpidossa rahoitusvälineet saadaan arvostaa joko hankita ja nimellisarvopohjaisesti (KPL 5:2) tai käypään arvoon (KPL 5:2a). Käyvän arvon säännökset ovat KTM -asetuksessa. IFRS-standardeissa rahoitusvälineet kuten muukin omaisuus arvostetaan pääsääntöisesti käypään arvoon. Suomalaisessa verolainsäädännössä rahoitusvarat arvostetaan joko hankintamenuon tai nimellisarvoon. Verotuksen ja kirjanpidon arvostusperiaatteiden eroja tarkastellaan tarkemmin seuraavaksi.

3.3 Realisoitumattomat arvonmuutokset kirjanpidossa ja verotuksessa

Suomalaisessa kirjanpidossa ja verotuksessa on nojaututtu pääsääntöisesti realisointiperiaatteeseen, jonka mukaan vain realisoituneet tulot ja menot on otettu huomioon. Tulos syntyy menojen ja tuottojen erotuksena. IFRS-standardeissa tuotot määritellään tilikauden aikana tapahtuvaksi taloudellisen hyödyn lisäykseksi,

joka toteutuu varojen lisääntymisenä tai arvonnousuna taikka velkojen vähentymisenä ja johtaa oman pääoman lisäykseen, joka on muuta kuin omistajien tekemistä oman pääoman sijoituksista johtuvaa (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 19). Tuottojen määritelmä kattaa myös realisoitumattomat voitot, joita syntyy esimerkiksi rahoitusvälineiden arvostamisesta ja kirjanpitoarvojen lisäyksestä. Sekä suomalaisessa kirjanpidossa että IFRS-standardeissa laskennallisia veroja aiheutuu omaisuuserän tai velan verotuksellisen arvon ja sen taseeseen merkityn kirjanpitoarvon välisistä väliaikaisista eroista sekä ajoituksellisista eroista.

3.3.1 Suomalaisessa kirjanpidossa

Suomalaisessa kirjanpidossa realisoitumattomia arvonnousuja on syntynyt ennen kirjanpitolain uudistusta lähinnä vain tietyistä kulumattomista pysyviin vastaaviin kuuluvista hyödykkeistä eikä arvonnousuilla ole ollut tulosvaikutusta, vaan ne on merkitty taseeseen arvonnousurahastoon (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 35). Kirjanpitolain uudistuksen myötä realisoitumattomia arvomuutoksia syntyy rahoitusvälineiden arvostamisesta käypään arvoon. Käyvän arvon muutos merkitään joko tuotoksi tai kuluksi tuloslaskelmaan tai taseen omaan pääomaan sisältyvään käyvän arvon rahastoon. Tarkemmat säännökset käyvän arvon mukaisen arvostuksen edellytyksistä, käyvän arvon määrittämisestä, käyvän arvon muutosten merkitsemisestä tuloslaskelmaan ja taseeseen sekä rahoitusvälineistä annettavista liitetiedoista ja toimintakertomuksessa annettavista tiedoista annetaan kauppa- ja teollisuusministeriön asetuksella.

Tulosvaikutteisesti kirjataan arvomuutokset käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavista rahoitusvaroista ja -veloista, joita ovat kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät rahoitusinstrumentit ja käyvän arvon option perusteella käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusinstrumentit. KTM-asetuksen 6 pykälän (Käyvän arvon muutosten merkitseminen tuloslaskelmaan) mukaan: "Tilikauden tuotoksi tai kuluksi merkitään tuloslaskelmaan käypään arvoon merkittävien rahoitusvälineiden tilinpäätöshetken arvon ja edellisen tilinpäätöksen

kirjanpitoarvon erotus. Jos käypään arvoon merkittävä rahoitusväline on hankittu tilikauden aikana, tilikauden tuotoksi tai kuluksi merkitään rahoitusvälineen tilinpäätöshetken arvon ja hankintamenon erotus.”

Suoraan omaan pääomaan käyvän arvon rahastoon merkitään myytävissä olevien rahoitusvarojen arvonmuutokset (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 56). KTM-asetuksen 7 pykälän (Käyvän arvon muutosten merkitseminen taseeseen) mukaan: ”Edellä 6 §:ssä säädetystä poiketen merkitään mainitussa pykälässä tarkoitettu erotus omaan pääomaan sisältyvään käyvän arvon rahastoon, jos: 1) kyseessä on suojauslaskentamenettelyssä käytetyn rahoitusvälineen kirjaus, jolla koko arvonmuutoksen tai sen osan kirjaamatta jättäminen tuloslaskelmaan kyseisellä tilikaudella mahdollistetaan (rahavirran suojaus); 2) tällainen arvonmuutos aiheutuu kirjanpitovelvollisen ulkomaiseen yritykseen tekemiin nettoinvestointeihin sisältyvän valuuttaerän kurssimuutoksesta (muuntoero); tai 3) kyseessä on sellainen taseen vastaaviin merkityn käyvän arvon mukaan arvostettava rahoitusväline, jota ei pidetä kaupankäyntitarkoituksessa ja joka ei ole johdannaissopimus. Käyvän arvon rahastoa on oikaistava, kun rahoitusväline luovutetaan tai se erääntyy. Käyvän arvon muutokseen sisältyvä laskennallinen verovelka tai -saaminen saadaan merkitä taseeseen erityistä varovaisuutta noudattaen.”

Laskennallisten verovelkojen ja -saamisten esittäminen tuloslaskelmassa ja taseessa on vapaaehtoista. Pakollista on kuitenkin olennaista suuruusluokkaa olevien laskennallisten verovelkojen ja -saamisten esittäminen liitetietona (Alhola et al., 2001,196). Laskennallisia verovelkoja ja -saamisia voidaan merkitä tilinpäätökseen joko kirjanpidon ja verotuksen välisten jaksotuserojen tai kirjanpitoarvojen ja verotuksellisten arvojen eroavaisuuksien perusteella. Laskennalliset verovelat ja -saamiset voidaan merkitä erityistä varovaisuutta noudattaen omana eränään tuloslaskelmaan ja taseeseen (KPL 5 luku 18 §). Kirjanpitolautakunta on käsitellyt erityistä varovaisuutta yleisohjeessaan laskennallisista verovelkoista ja -saamisista (11.1.1999). Kirjanpitolautakunnan yleisohjeen mukaan ”Laskennalliset verovelat olisi erityisen varovaisuuden periaatteen mukaan aina merkittävä taseeseen täyteen määräänsä

(Kirjanpitolautakunta 1999, 25).” Kirjanpidon ja verotuksen väliaikainen eroavaisuus syntyy rahoitusvälineiden osalta arvonkorotuksista (Leppiniemi 2005d, 28). Käypään arvoon kirjattavien rahoitusvälineiden arvonmuutokset saattavat tapahtua nopeasti ja toistuvasti. Realisoitumattomien arvonnousujen merkitseminen tuloslaskelmaan ja taseeseen lisää yrityksen tilikauden tulosta tai muuta omaa pääoma. Omaan pääomaan merkityt realisoitumattomat arvonnousut ovat jakokelpoista vapaata omaa pääomaa siltä osin kuin niitä ei merkitä rahastoihin, jotka yhtiöoikeudellisesti ovat sidottua omaa pääomaa (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 36). Vapaata oman pääoman määrää pienentää laskennallinen verovelka. Laskennallinen verovelka merkitään taseeseen velaksi ja laskennallisen verovelan muutos kuluksi tuloslaskelmaan.

3.3.2 IFRS-standardeissa

IFRS-standardeissa realisoitumattomat arvonmuutokset merkitään tilinpäätökseen joko tulosvaikutteisesti tai suoraan omaan pääomaan rahoitusvälineestä riippuen. Käypään arvoon arvostettavista rahoitusvälineistä tulosvaikutteisesti kirjataan kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät rahoitusvälineet ja rahoitusjohdannaiset. Suoraan omaan pääomaan käyvän arvon rahastoon kirjataan myytävissä olevat rahoitusvarat.

IAS 12 -standardin mukaan laskennallinen verovelka tai -saaminen on merkittävä tilinpäätökseen aina kaikista verotuksen ja kirjanpidon väliaikaisista eroista (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006, 369). Tuloslaskelman verot sisältävät IFRS-normiston mukaan tilikauden verojen ohella myös ns. laskennallisten verojen muutoksia. Laskennalliset verot aiheutuvat omaisuuserän tai velan verotuksellisen arvon ja sen taseeseen merkityn kirjanpitoarvon välisistä väliaikaisista eroista. Pysyvät erot verotuksen ja kirjanpidon tuloksen välillä eivät sen sijaan synnytä laskennallisia veroja. Väliaikainen ero on jaksotuseroa laajempi käsite. Jaksotuserot ovat verotettavan tulon ja kirjanpidon tuloksen välisiä eroja, jotka purkautuvat yhdellä tai useammalla myöhemmällä tilikaudella. Väliaikaiset erot taas ovat omaisuuserän tai velan verotuksellisen arvon ja sen taseeseen

merkityn kirjanpitoarvon välisiä eroja (Arlander et al. 2006, 19). Väliaikaisia eroja syntyy IAS 12:n mukaan mm. seuraavissa tilanteissa:

- tytär-, osakkuus- tai yhteisyritykset eivät ole jakaneet kaikkia voittojaan emoyritykselle tai sijoittajalle,
- omaisuuserät arvostetaan uudelleen, eikä vastaavaa oikaisua tehdä verotuksessa (mm. arvonkorotus) tai
- hankintamenomenetelmää sovellettaessa uuden tytäryrityksen osakkeiden hankintameno kohdistetaan hankituille, yksilöitävissä oleville varoille ja veloille niiden käyvän arvon perusteella, mutta verotuksessa ei vastaavaoikaisua tehdä.

IAS 12 -standardin mukaan myös vahvistetut tappiot voidaan tiettyjen tiukkojen kriteerien perusteella katsoa laskennalliseksi verosaamiseksi. Näitä ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkimuksessa sen tarkemmin, koska ne eivät liity rahoitusomaisuuteen.

3.3.3 Verotuksessa

Elinkeinoverolaissa realisoitumattomia tuloja ei ole katsottu veronalaiseksi tuloksi lukuun ottamatta vakuutusyhtiöiden sijoitusomaisuuden arvonkorotuksia ja luottolaitosten kaupankäyntivaraston arvonnousuja (Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö2006, 20).

Elinkeinoverolain nykyinen omaisuuslajijaottelu sopii huonosti yhteen IFRS-tilinpäätöksen rahoitusinstrumenttien ja kirjanpitolainsäädännön salliman rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostamisen kanssa. Arvostusperiaatteiden eroista voidaan esimerkkinä mainita kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät rahoitusvarat, jotka kuuluvat yleensä vaihto-omaisuuteen. Kirjanpidossa kyseinen omaisuus arvostetaan käypään arvoon mutta verotuksessa se arvostetaan hankintamenuon. Yritysverotuksen kehittämistyöryhmä (2006, 55) toteaaakin, että rahoitusvälineiden verotuskohtelun riippuessa omaisuuslajista kirjanpidossa samalla tavalla arvostetut rahoitusvälineet voivat tulla verotuksessa kohdelluksi eri tavalla.

IFRS-standardien kirjaamissäännöt ovat velvoittavammat, yksityiskohtaisemmat ja kattavammat, kuin suomalaisen kirjanpidon säännökset realisoitumattomien arvonmuutosten ja laskennallisten verosaamisten ja -velkojen osalta. Suomalaisen säännösten mukaan on mahdollista jättää kirjaamatta laskennalliset verosaamiset verotuksessa vahvistetuista tappioista, joita voidaan hyödyntää tulevina vuosina. Laskennalliset verosaamiset on tällöin ilmoitettu liitetiedoissa taseen ulkopuolisina erinä. IFRS:n mukaan laskennallinen verosaaminen tulee aina kirjata taseeseen varaksi, mikäli on riittävän todennäköistä, että tappiot voidaan tulevaisuudessa hyödyntää verotuksessa (Pörssisäätiö). IFRS edellyttää laskennallisten verojen kirjaamista myös tase-erien verotuksellisista eroista. Tällöin tase-erän arvo verotuksessa ja kirjanpitoarvo poikkeavat toisistaan (Pörssisäätiö). Pörssisäätiön mukaan suomalaisessa käytännössä näiden kirjaaminen on ollut harvinaista. Tällaisia laskennallisen veron kirjaamista edellyttäviä eriä voivat olla esimerkiksi yritysostojen arvostukset käypiin arvoihin, muiden tase-erien käypiin arvoihin arvostukset sekä tytäryhtiöiden jakamattomiin voittovaroihin liittyvät verovelat.

3.4 Yhteenveto

Kansallisessa kirjanpidossa rahoitusvälineiden luokittelussa lähtökohtana on niiden käyttötarkoitus. Ne jaotellaan pysyviin ja vaihtuviin vastaaviin. Verotuksessa rahoitusvarojen jaottelussa ratkaisevaa on se, mihin tarkoitukseen omaisuus on hankittu, eikä se, missä muodossa se on. Rahoitusvarat jaotellaan verotuksessa neljään ryhmään, käyttö-, sijoitus-, vaihto- tai rahoitusomaisuuteen. IFRS-standardeissa rahoitusomaisuus luokitellaan neljään ryhmään: käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat, eräpäivään asti pidettävät sijoitukset, lainat ja muut saamiset sekä myytävissä olevat rahoitusvarat.

Kirjanpitolain mukaan rahoitusvälineet voidaan arvostaa joko hankinta- tai nimellisarvoonsa taikka käypään arvoon. IFRS-standardeissa käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat arvostetaan nimensä mukaisesti käypään arvoon. Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset arvostetaan

jaksotettuun hankintamenuun sisäisen korkokannan menetelmää käyttäen, samoin arvostetaan pääsääntöisesti lainat ja muut saamiset. Myytävissä olevat rahoitusvarat arvostetaan käypään arvoon. Verotuksessa käyttö-, sijoitus- ja vaihto-omaisuus arvostetaan hankintamenuon ja rahoitusomaisuus arvostetaan nimellisarvoonsa.

Realisoitumattomat arvonmuutokset kirjataan kansallisessa ja kansainvälisessä kirjanpidossa joko tulosvaikutteisesti tai omaan pääomaan käyvän arvon rahastoon. Verotuksessa realisoitumattomia arvonmuutoksia ei oteta huomioon. Laskennallisten verovelkojen ja -saamisten esittäminen suomalaisessa tuloslaskelmassa ja taseessa on vapaaehtoista, kun IFRS-standardeissa laskennalliset verovelat ja -saamiset on aina merkittävä tilinpäätökseen.

4 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Viimeisessä neljännessä luvussa esitellään tutkimuksen tuloksia ja tehdään niistä johtopäätöksiä. Samalla pyritään vastaamaan tutkimusongelmaan: rahoitusvälineiden arvostamisen erot kirjanpidossa ja verotuksessa. Lisäksi tarkastellaan tutkimuksen liittyviä alaongelmia.

Tutkimuksen aiheena oli tarkastella kansallisen kirjanpidon, verotuksen ja IFRS-standardien eroja rahoitusvälineiden jaottelussa ja arvostamisessa. Tämän lisäksi tarkoituksena oli tarkastella realisoitumattomien arvonmuutosten käsittelyä suomalaisessa kirjanpidossa, verotuksessa ja IFRS-standardeissa. Tutkimus oli teoreettinen tutkimus, joka oli komparatiivista analyysia kirjanpidon ja IFRS-standardien välillä rahoitusvälineiden arvostamisesta. Analyysi perustui aiheesta löytyvään kirjallisuuteen, artikkeleihin ja lakeihin ja asetuksiin. Tutkimus oli luonteeltaan deskriptiivinen ja ymmärtämään pyrkivä.

Aluksi tarkasteltiin suomalaisen kirjanpidon, verotuksen ja IFRS-standardien taustaa, yhtäläisyyksiä, eroja ja muutoksia. Tutkimuksessa huomattiin, että kansallinen kirjanpito ja verotus ovat tiiviisti liittyneenä toisiinsa. Molempien taustalle vaikuttaa sama meno-tulo-teoria ja realisointiperiaate. Lisäksi yrityksen verotettavan tulon laskennan lähtökohtana on kirjanpidollinen tulos, jota oikaistaan lisäys- ja vähennyserillä, joilla otetaan huomioon vuosituloksen ja verotettavan tulon väliset eroavuudet. Kirjanpidon ja verotuksen tavoitteet ovat kuitenkin lähtökohtaisesti erilaiset. Yritysverojärjestelmä ei lainsäädännöllisellä tasolla tukeudu suoraan kirjanpitolainsäätösten tilinpäätökseen vaan se sisältää oman täydellisen tuloksenlaskentanormistonsa. IFRS-standardien taustalla ei ole yhtenäistä teoriaa. IFRS:n taustaoletuksena on suoriteperusta ja toiminnan jatkuvuus, mitkä ovat myös suomalaisen kirjanpidon taustaoletuksia. Kansallisella verotuksella ja IFRS-standardeilla ei ole yhtäläisyyksiä. Verotuksen ja IFRS-standardien lähtökohdat ja periaatteet poikkeavat toisistaan. Toistaiseksi tällä ei ole ollut suurta vaikutusta Suomessa, koska verotus laaditaan erillistilinpäätöksistä. Konserni ei ole Suomessa verosubjekti. Verotuksen ja IFRS-

standardien eroista johtuen IFRS-standardeja on käytetty pääsääntöisesti vain konsernitasolla. Toisaalta myös kansallisen verotuksen ja kirjanpitolainsäädännön tiivis liittyminen ovat estäneet IFRS-standardien käytön erillistilinpäätöksenä.

Kansallisen kirjanpito ja verotus on myös tulevaisuudessa jatkuvassa muutoksessa. On esitetty, että IFRS:n ja verotuksen väliselle erolle ei tehdä mitään, jolloin IFRS jäisi vain konsernitasolle tai IFRS:n ja verotuksen väliseen eroon puututaan, jolloin verotus tulisi perustumaan IFRS-tilinpäätökseen tai IFRS-kirjanpito ja verotus eriytyvät toisistaan (Torkkel 2006).

Kirjanpitolain muutoksien takana ovat olleet kansainväliset standardit ja muutoksien myötä kansallinen kirjanpitosäännökset ovat lähentyneet IFRS-standardeja. Kirjanpidon muutoksilla on ollut vaikutusta verotukseen. Elinkeinoverotuksessa on tehty tiettyjä muutoksia, jotta elinkeinoverotus ja kirjanpitolain säädäntö toimisivat paremmin. Kirjanpitolain yhtenä suurimpana muutoksena voidaan pitää käyvän arvon arvostamista ja siirtymistä tuloslaskelmapainotteisesta tilinpäätöksestä tasepainotteiseen tilinpäätökseen. Arvostamismenetelmien muuttumisen myötä kansallinen kirjanpito on alkanut eriytymään verotuksesta sekä yhteiseltä taustaltaan että muilta periaatteiltaan.

Kansallisessa kirjanpidossa ja verotuksessa sekä IFRS-standardeissa luokitellaan rahoitusvälineet kussakin omien säädösten perusteella. Suomalaisessa kirjanpidossa ja verotuksessa luokittelun lähtökohtana on rahoitusvälineiden käyttötarkoitus. IFRS-standardeissa keskeisenä tekijänä luokittelussa on jako vieraaseen ja omaan pääomaan. Tärkeänä pidetään rahoitusvälineen tosiasiallista sisältöä, ei oikeudellista muotoa.

Arvostamisessa hankintamenon ja nimellisarvostamisen rinnalle kansalliseen kirjanpitolainsäädäntöön on siis otettu mahdollisuus arvostaa rahoitusvälineet käypään arvoon aivan kuten IFRS-standardeissakin. Arvostamisen osalta voidaan mainita, että kansallisessa ja kansainvälisessä kirjanpidossa rahoitusomaisuus voidaan arvostaa samalla tavalla eli käypään arvoon. Kansallisessa kirjanpidossa voidaan kuitenkin arvostaa rahoitusvälineet myös nimellisarvoon tai

hankintamenoon. IFRS-standardeissa ensimmäistä kertaa kirjanpitoon merkittäessä rahoitusvarat tulee arvostaa käypään arvoon. Myöhempi arvostusmenetelmä riippuu rahoitusomaisuudesta. Myöhempiä arvostusperiaatteita ovat käypä arvo ja jaksotettu hankintameno. Verotuksessa rahoitusvarat puolestaan arvostetaan hankintamenoon tai nimellisarvoonsa.

Rahoitusvälineiden arvostamisesta käypään arvoon saattaa syntyä realisoitumattomia arvonmuutoksia. Sekä kansallisessa että kansainvälisessä kirjanpidossa realisoitumattomat arvonmuutokset merkitään joko tuotoksi tai kuluksi tuloslaskelmaan tai taseen omaan pääomaan sisältyvään käyvän arvon rahastoon. Laskennallisia verosaamisia ja -velkoja aiheutuu omaisuuserän verotuksellisen arvon ja sen taseeseen merkityn kirjanpitoarvon välillistä väliaikaisista eroista. Kansallisessa kirjanpidossa laskennallisten verovelkojen ja -saamisten esittäminen tuloslaskelmassa ovat vapaaehtoista. Pakollista on vain esittää olennaista suuruusluokkaa olevat laskennalliset verot. IFRS-standardeissa laskennalliset verosaamiset ja -velat on aina merkittävä tilinpäätökseen. Muutenkin IFRS-standardit ovat laskennallisten verosaamisten ja -velkojen sekä realisoitumattomien arvonmuutosten osalta velvoittavammat, yksityiskohtaisemmat ja kattavammat kuin suomalaisessa kirjanpitosäännöksissä.

Koska verotuksessa tuloa katsotaan olevan vain realisoitunut tulo niin tällä hetkellä realisoitumattomat arvonkorotukset voivat olla verottomia ja arvonalennukset eivät ole vähennyskelpoisia verotuksessa. Yritysverotuskehitys työryhmä mainitsee mietinnössään vaihtoehtoisia tapoja saattaa realisoitumattomat arvonmuutokset veroalaiseksi tuloksi. Vaihtoehtoina mainitaan, että tuloslaskelmaan kirjattavat arvonkorotukset olisivat veronalaista tuloa ja arvonalennukset tietyiltä osin verotuksessa vähennyskelpoista ja omaan pääomaan kirjattavat arvokorotukset olisivat sidottua pääomaan. Kuitenkaan lopullista päätöstä verottomien realisoitumattomien arvonmuutosten verokohtelusta ei vielä ole tehty.

LÄHDELUETTELO

Ahti, A., Kuusiola, A., Larivaara V-P., Lehto, S., Mäki, L., Ojala, S., 2005, Kirjanpitolakiuudistus 2005. KHT-Media 2005

Alho, T. 2005. Luentomoniste: Kansainväliset tilinpäätösstandardit -IFRS. Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Euroopan yhteisöjen komissio. 2001 [verkkojulkaisu] Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista (markkinoiden väärinkäyttö) [viitattu 11.11.2006]

Saatavilla: http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fi_501pc0281.pdf

HE 126/2004 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kirjanpitolain muuttamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040126>

Huuskonen, M. 2005. Luentomoniste: Vero-oikeus II. Lappeenranta: Aalef.

Jänkälä, M. 2004. IFRS-standardit tärkeä askel tilinpäätösten kansainvälistämisessä. Tilisanomat 3/2004, 12-17

Katainen, A, & Linda-Maria Åstrand, L-M, 2006 Tax Bulletin* Arvela II pähkinänkuoressa, 1/2006, 3-5 [verkkojulkaisu] [Viitattu 3.11.2006 13.37]

Saatavissa: http://www.pwc.com/fi/fin/about/svcs/verokons/tax_bulletin_1_06.pdf

Kauppa- ja teollisuusministeriö [verkkojulkaisu] [Viitattu 3.11.2006]. Saatavilla: [HTTP://WWW.KTM.FI/INDEX.PHTML?S=878](http://WWW.KTM.FI/INDEX.PHTML?S=878)

Kirjanpitolautakunta 1999 [verkkojulkaisu] Yleisohje laskennallista verovelosta ja -saamisista.[viitattu 15.11.2006].

saatavilla: [http://ktm.elinar.fi/ktm/fin/kirjanpi.nsf/0/A702E34CE84BBC2EC22567D300365007/\\$FILE/lasvero.pdf](http://ktm.elinar.fi/ktm/fin/kirjanpi.nsf/0/A702E34CE84BBC2EC22567D300365007/$FILE/lasvero.pdf)

Leppiniemi, J. 2005a. Tilinpäätös- ja verosuunnittelu. 9. uudistettu laitos. Porvoo: WS Bookwell

Leppiniemi, J. 2005b. Muuttuneet lait, kirjanpidon ja verotuksen kytkeytyminen. Verotus 1/2005, 4-12

Leppiniemi, J. 2005c, Kirjanpitolaki uudistui - miten ja miksi tähän on tultu? Tilisanomat 2/2005, 19-21.

Leppiniemi, J. 2005d, Tuloverot tilinpäätöksessä. Tilisanomat 3/2005 26-29.

Leppiniemi, J. 2004a. Arvopaperitalous ajankohtaista tilinpäätös- ja verokysymyksiä. Tilisanomat 3/2004, 31-33

Leppiniemi, J. 2004b. IAS/IFRS-tilinpäätös ja verotus. Tilisanomat 2/2004.

Leppiniemi, J. 2003. IFRS – Johdon käsikirja. Juva: WS Bookwell.

Niskakangas, H. 2006. Verotuksen sopeuttaminen uuteen kirjanpitonormistoon. Verotus 4/2006, 344-353

Ojala, I. 2006. Verokoulu - osa 7: Veronalaiset tulot ja vähennyskelpoiset menot EVL:n mukaan. Tilisanomat 2006, No. 2, 52-55

Pörssisäätiö 2006. Porssisaatio.fi/Oppaat/IFRS-opas/Muutoksia tuloslaskelmaan ja taseeseen. [verkkajulkaisu] saatavilla: [HTTP://WWW.PORSSISAATIO.FI/DEFAULT.ASPX?PATH=4;163;330&ID=2752](http://www.porssisaatio.fi/default.aspx?path=4;163;330&id=2752) [viitattu 28.11.2006]

Rahoitustarkastus 2005. Määräykset ja ohjeet - Tilinpäätös ja toimintakertomus, Standardi 3.1. [verkkajulkaisu]

Saatavilla: <http://www.rata.bof.fi/NR/rdonlyres/857A5AE6-C347-4201-AA93-4903739E4866/0/31std1.pdf>. [viitattu 11.11.2006]

Riistamaa, V. 2004a IAS/IFRS-perustaisen kirjanpito- ja tilinpäätösnormiston sekä osakeyhtiölain uudistuksen verovaikutukset - osa 2. Verotus 3/2004, 259-269

Riistamaa, V. 2004b. Kirjanpitolain ja elinkeinotuloverolain yhteensovittamisesta. Tilisanomat 6/2004, 23-25.

Räty, P. 2006. Tuleeko IFRS pakolliseksi myös pienille yrityksille? Tilisanomat 3/2006, 21-23.

Räty, P. & Virkkunen, V. 2004. Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö – IFRS-raportointi. 2. uudistettu laitos. Porvoo: WS Bookwell.

Torkkel, T. 2006. Käypä arvo verotuksessa. Tax view 2/2006, 3-5.

Yritysverotuksen kehittämistyöryhmän mietintö 2006. Valtionvarainministeriön Työryhmämuistioita 4/2006. Helsinki: Edita Prima
Saatavissa: [HTTP://WWW.VM.FI/VM/FI/03_TIEDOTTEET_JA_PUHEET/01_TIEDOTTEET/20060316YRITYS/100769.PDF](http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20060316yritys/100769.pdf)

Yritystutkimusneuvottelukunta 2006. IFRS-tilinpäätöksen keskeiset periaatteet. [verkkajulkaisu].

saatavilla:

[HTTP://WWW.YRITYSTUTKIMUSNEUVOTTELUKUNTA.FI/?FILE=27](http://www.yritystutkimusneuvottelukunta.fi/?file=27).

[viitattu 28.11.2006]